

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
I RESTAURATORSKICH**

**REKONSTRUCJA
FIGURY ANIOŁA STRÓŻA
Z OLTARZA GŁÓWNEGO W KOŚCIELE POD
WEZWANIEM ŚW. JAKUBA
W GIEBLE**

In Situ Konserwacja Zarynek
Olga Borcz-Woźniak
30-305 Kraków, ul. K. Pusa 10
tel. 605 240 707
e-mail: borczkon@wp.pl
NIP: 794174950 REGON: 181069541

Autor programu prac konserwatorskich
i restauratorskich

mgr Olga Borcz-Woźniak

Kraków, 2024 r.

1.0 OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU

1.1 Ołtarz główny wraz z rzeźbami

NR. REJESTRU ZABYTKÓW – B/655/95/1 z dn. 14.11.1996 r.

RODZAJ – rzeźba ołtarzowa pełnoplastyczna w ołtarzu architektonicznym

AUTOR /SYGNATURA – nieznany/brak

DATOWANIE – pocz. XVIII w.

TECHNIKA ORIGINALU – rzeźba drewniana polichromowana i złocona/srebrzona ołtarz wykonany z drewna od frontu polichromowany i złocony w technice pulmentowej,

LOKALIZACJA – rzeźba z ołtarza głównego w prezbiterium kościoła pw. św. Jakuba St. Apostoła, gm. Ogrodzieniec, woj. małopolskie

WŁAŚCICIEL / UŻYTKOWNIK – Parafia rzymskokatolicka pw. Św. Jakuba St. Apostoła w Gieble, ul. Częstochowska 70, 42-433 Giebło

WYMIARY – Rzeźba anioła – szacowana wysokość całkowita ok. 120 cm

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE / RENOWACJE – 1934 rok – przemalowanie ołtarza (figur?), 1995-1996 – konserwacja ołtarza i rzeźb ołtarzowych

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE – Dokumentacja prac konserwatorskich, autor mgr Wiktor Kuczewski, rok wykonania 1996

WPROWADZENIE

Rzeźba przedstawiająca Anioła Stróża z ołtarza głównego została skradziona z kościoła św. Jakuba w nocy z 18 na 19 listopada 2004 roku. Dokonano wtedy włamania do kościoła przez boczne drzwi, a łupem złodziei padł szereg cennych rzeźb i płaskorzeźb – z ołtarza głównego, ołtarzy bocznych, chrzcielnicy oraz prospektu organowego.¹ Kradzież została zgłoszona w Komendzie Powiatowej Policji w Zawierciu, a dochodzenie umorzone z powodu niewykrycia sprawcy przestępstwa i wpisane do rejestru przestępstw w dn. 28.12.2004 roku.

¹ Arkusz zgłoszenia strat w dobrach kultury na terenie województwa śląskiego

Z uwagi na fakt, że skradzionych obiektów - w tym figury Anioła - nie udało się odzyskać do 2024 roku należy założyć, że strata jest bezpowrotna. W puste miejsce w ołtarzu tymczasowo wstawiona została rzeźba inspirowana oryginalną figurą autorstwa lokalnego artysty. Obecnie planowana jest wierna rekonstrukcja oryginału na podstawie dokumentacji fotograficznej wykonanej po konserwacji z 1996 roku.

2.0 KRÓTKA HISTORIA KOŚCIOŁA OBIEKTU

Wieś i parafia Giebło istniały już w roku 1325, natomiast data wybudowania kościoła pw. św. Jakuba Apostoła jest trudna do ustalenia z powodu braku źródeł. W literaturze podawane są dwie prawdopodobne daty; pierwsza to początek XII wieku kiedy to fundacji miał dokonać kasztelan krakowski Allen. Hipoteza opiera się na akcie erekcyjnym, którego autentyczność - jak i istnienie wspomnianego kasztelana - poddawane są w wątpliwość. Zgodnie z drugą wersją kościół powstał w II ćwierci XIII wieku, na co wskazuje analiza porównawcza budowli z innymi kościołami z tego okresu. Romański kościół orientowany, jednonawowy, wzniesiony z ciosów z wapienia jurajskiego składał się z niewielkiego prezbiterium, większej nawy głównej z emporą kolatorską i masywnej wieży od strony zachodniej. W prezbiterium znajdowały się prawdopodobnie trzy okna, dwa z nich – na osi głównej i w ścianie północnej zostały zamurowane, trzecie, w ścianie południowej, zostało prawdopodobnie powiększone. Budowla poddana rozstała rozbudowie w 1647 roku, kiedy to domurowano do prezbiterium zakrystię i przebito otwór drzwiowy łączący pomieszczenia. Zakrystia, zbudowana również z ciosów kamiennych, sklepiona została krzyżowo. Jest prawdopodobne, że również wtedy wybudowano barokową kruchtę łączącą się z nawą od strony południowej, która zasłoniła romański portal; powiększono okna, przebito otwór drzwiowy w wieży i wymieniono strop prezbiterium na Kolejne zdecydowane modyfikacje kościoła miały miejsce dopiero w latach 1900-1912, gdy nieodwracalnie zatarto pierwotną strukturę świątyni. Prezbiterium pozostało niezmienione, jednak część romańskiej nawy wraz z emporą kolatorską została zburzona w celu powiększenia kościoła. Dobudowano dwa przęsła i chór muzyczny od strony zachodniej, a w miejsce oryginalnej wieży wybudowano nową, wyższą. Podwyższono również nawę o ok. 1 m, zastępując drewniany strop konstrukcją żelbetową. Rozebrano babiniec, nową kruchtę lokując obok wieży, a zakrystię przy wschodniej ścianie prezbiterium. Kościół ucierpiał podczas działań wojennych w 1914

roku, został poddany remontowi i ponownie konsekrowany w 1915 roku. Jak donoszą źródła w 1934 wykonano w kościele nowe polichromie, przedstawiające patronowe malowidła z motywem krzyża na szarym tle. Zakryte zostały prawdopodobnie w latach 80-tych lub 90-tych XX wieku, kiedy to wymieniono tynki w dolnej części ścian nawy i prezbiterium, i wykonano zupełnie nową dekorację malarską. W 1934 odnowiono również wszystkie ołtarze. Ponowna konserwacja ołtarzy miała miejsce w latach 1995-96, wykonana została przez konserwatora Wiktora Kuczewskiego. W jej wyniku figury ołtarzowe zostały poddane konserwacji.

Kościół posiada trzy ołtarze, wszystkie zrobione z drzew. Wielki Ołtarz umieszczony na kamiennych gradusach mensę ma – jak pozostałe ołtarze – murowaną. W ołtarzu tym jest starożytny obraz Pana Jezusa miłosiernego przedziwnej piękności z sukienką drewnianą w 1934 r. za obecnego proboszcza wyzłoczoną, obraz ten ofiarował kościołowi ks. Zaborski w r. 1786. Na trzech zasuwach znajdują się obrazy: Św. Trójcy, Św. Jakuba, Serce Jezusa.- cytat ks.Franciszek Kudełko, dnia 1 maja 1941 r.²

W nocy z 18 na 19 listopada 2004 roku złodzieje włamali się do kościoła i ukradli:

- z ołtarza głównego - pełnoplastyczną figurę Anioła Stróża
- z ołtarza bocznego prawego - dwie płaskorzeźbione główki aniołków, płaskorzeźbę św. Jana Nepomucena, cztery pełnoplastyczne figurki aniołków,
- z prospektu organowego - trzy figury aniołów,
- z chrzcielnicy - grupę rzeźbiarską ze zwieńczenia.

Sprawców kradzieży nie wykryto, obiekty nie zostały odnalezione.

3.0 OPIS STYLISTYCZNO - FORMALNY ORAZ IKONOGRAFICZNY OBIEKTU

3.1 OŁTARZ GŁÓWNY W KOŚCIELE PW. ŚW. JAKUBA, GIEBŁO

Ołtarz architektoniczny, jednoosiowy i jednokondygnacyjny z murowaną mensą. Utrzymany w czerwonej kolorystyce, wzbogaconej złoceniami i marmoryzacją w odcieniach niebieskiego. Część centralna szafy ołtarzowej stanowi tło dla obrazów: *Ecce homo*, *św. Jakuba*, *Trójca Święta i Chrystusa z sercem gorejącym*.

² Dokumentacja prac konserwatorskich, W. Kuczewski, 1996 r. Archiwum parafii.

Wizerunki okala złota rama. Część środkową flankują dwie kolumny srebrzone, z marmoryzacją w odcieniach niebieskiego, ze złożonymi kapitelami korynckimi, każda umiejscowiona pomiędzy dwoma pilastrami o podobnych zwieńczeniach. Ustawione są pod kątem do płaszczyzny środkowej. Kolumny wspierają wydatny gzyms. Ołtarz flankowany był pierwotnie przez dwie figury pełnoplastyczne: istniejąca rzeźba św. Jakuba po prawej i Anioła Stróża po lewej stronie (figura skradziona). Figura św. Jakuba przedstawia mężczyznę w średnim wieku z krótką brązową brodą i takimiz włosami. Głowa jest lekko przechylona, oczy zwrócone ku górze. Ręce wyciągnięte są w kierunku osi ołtarza. Szata jest srebrzona, natomiast płaszcz, pas oraz sakiewka -złożone.

Zwieńczenie w formie ozdobnych wolut. Flankowane płomienistymi wazami, po obu stronach. W zwieńczeniu oko opatrności bożej zamknięte w formie okręgu srebrzonymi obłokami. Wśród obłoków umieszczone sześć uskrzydłych główek aniołków.

ANIOŁ STRÓŻ

Przedstawienie ukazuje anioła w postaci młodzieńca o gładkiej twarzy i brązowych włosach w złotej szacie rozchylonej na piersi ze srebrną szarfą. Szata owinięta jest wokół jego lewej, wyprostowanej nogi, a udrapowana nad prawym, zgiętym kolaniem. Sylwetka jest delikatnie skrzycona, zwrócona w jego prawą stronę - w stronę północnej ściany kościoła. Głowa lekko pochylona. Anioł posiada szeroko rozłożone, srebrne skrzydła – symbol *angelos*, czyli bycia posłanym. Lewa ręka anioła uniesiona jest ku górze, prawa delikatnie obejmuje głowę dziecka, usytuowanego przy jego prawej nodze, wskazując rolę Anioła Stróża jako łącznika człowieka z Bogiem. Dziecko to mały chłopiec ukazany w przykłęku, z lewą nóżką cofniętą. Lewym kolaniem oraz ramieniem styka się z Aniołem. Twarz o puciołowatych policzkach okolona jest brązowymi włosami i skierowana ku górze, oczy patrzą ku górze. Dziecko jest półnagie, ma srebrną przepaskę biodrową oraz szarfę na wysokości piersi, którą podtrzymuje lewą dłonią. Oba elementy ubioru posrebrzone na poler. Prawa ręka jest wyprostowana i skierowana w dół, ukazując patrzącemu wewnętrzną stronę dłoni.

Rzeźba prezentuje typową ikonografię – Anioł Stróż jako towarzysz dziecka, mający pośredniczyć między Bogiem, a człowiekiem oraz pełnić funkcję indywidualnego

opiekuna. Ten motyw ikonograficzny był szczególnie popularny właśnie od XVII wieku. Wtedy też zaczęły powstawać modlitwy do Anioła Stróża.

Popularny był również pogląd, że aniołowie są też stróżami parafii (Kościołów lokalnych), wywodzi się on z Apokalipsy (Ap 1, 20). W Apokalipsie św. Jan słyszy, że ma napisać listy do „Aniołów siedmiu kościołów”.

4.0 TECHNIKA I TECHNOLOGIA

Ołtarz i rzeźby ołtarzowe wykonane zostały z drewna, a następnie pokryte warstwami zaprawy i pokryte polichromią oraz złoczone złotem/srebrem płatkowym w technice pulmentowej.

4.1 TECHNIKA WYKONANIA OŁTARZA

Wnioski zebrane ze źródeł pozwoliły na odtworzenie procesu przemian i przekształceń, jakim poddany był obiekt. Do wykonania rozbudowanego architektonicznie ołtarza użyto drewna iglastego. Z lipowych kawałków drewna zrobiono ornamenty snycerskie. Wykonane zostały przy użyciu szerokiego zestawu dłut i noży o różnej wielkości i profilu. Dekoracje snycerskie oraz miejsca pod polichromię pokryto w kilku warstwach zaprawą kredowo - klejową, opracowując ich powierzchnię na gładko. Następnie na ornamentach wykonano złocenia w technice pulmentowej (pulment zielony). Pierwotna polichromia być może utrzymana była kolorystyce oranżu (Dokumentacja W. Kuczewskiego).

Obrazy sztalugowe wykonane zostały w technice olejnej na płótnie i zaprawię i pokryte werniksem. Trzy obrazy – *św. Jakub*, *Trójca Święta* i *Chrystus z sercem gorejącym* rozpięte są na krosnach i umocowane na zasuwach przed wizerunkiem *Ecce Homo* wysuwanych przy okazji odpowiednich Świąt kościelnych.

Figury Anioła Stróża oraz św. Jakuba pierwotnie złoczone były złotem płatkowym, skrzydła srebrzone, manierka srebrzona. Elementy srebrne zabezpieczone lakierem szelakowym o odcieniu lekkiego różu. Zidentyfikowano jedno przemalowanie olejne oraz srebro aluminium (widoczne na fotografiach archiwalnych - zostały usunięte).³

5.0 STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

³ W. Kuczewski, dokumentacja konserwatorska, str.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

1. Gieble, kościół p.w. Św. Jakuba, ołtarz główny przed konserwacją, XVII/XVIII w.

Fot. 1 Fotografia archiwalna ołtarza głównego w Gieble przed konserwacją z 1996 roku. Widoczna wtórna-zielonkawa kolorystyka oraz figura Anioła.

Fot. 2 I Gieblo, kościół św. Jakuba St. Apostoła. Stan zachowania obiektu przed konserwacją w 2017 roku. Widoczny ogólny stan zachowania obiektu oraz nieudolna rekonstrukcja figury Anioła autorstwa lokalnego artysty.

Fot. 3 Gieblo, kościół św. Jakuba St. Apostoła. Stan zachowania obiektu po konserwacji. Widoczna figura św. Jakuba oraz puste miejsce po lewej stronie ołtarza – miejsce, skąd skradziono figurę Anioła Stróża.

